

lehet a városi embernek ezeket a családi érzéseket nevelnie. Ezt a helyzetet tehát szintén nem szabad egy percre sem figyelmen kívül hagyniok a városi szülőknek: hogy a gyermeket a szeretet, a hála, a tekintély és ezen felül a köteles tisztelet és végül a fegyelem kötelékével fűzze a családhoz, a testvérekhez, a családi tűzhelyhez.

A városi gyermek nevelésénél van még egy lényeges különbség, és ez az *egészséges nevelés*. Ezt a városi szülő a higiénia minden vívmányának birtokában mindenesetre eredményesebben munkálhatja, viszont az egészséges nevelés igen fontos tényezőiben, a jó levegőn való életet és a szinte állandó szabad mozgást illetően, nagy hátrányban van a falusi gyermekkel szemben. Emitt viszont, falun, a higiénikus életnek sok hiányával találkozunk. Az egészséges lakást, főleg télen, nagyon erősen kell hangsúlyozni.

A városi, főképen pedig az ú. n. tanult emberek nevelői munkája csak úgy sikerülhet jól, ha a nevelés kérdésével nemcsak gyakorlati módon, hanem elméletileg is foglalkoznak, ha a nevelés elveit állandóan megszívlelik és követik, sőt ha egy-egy könyvet, mely a nevelésről, főleg a családi nevelésről szól, figyelemmel elolvasnak a sok-sok félpengős és 20 filléres fércregény és újság mellett, vagy inkább helyett. Ha arra törekszenek, hogy gyermekeik nevelésében ők, mint városiak, adjanak jó példát a falusiaknak, a tanyaiaknak, s el merhessék vinni nyáron falura, levegőre a gyermekeiket és ne kelljen attól félniök, hogy a jó falusiak megcsóválják a fejüket, amikor a városi gyermekek féktelenségét, rakoncátlan-kodásait és fegyelmetlenségét látják.

Csak még egyet. A gyermekek előkészítése, az iskolára nagy munka, de nem boszorkányság. Csak jóakarát és az iskola küzdelmeinek megértése és méltánylása kell hozzá. És ne felejtse el senki, hogy az iskolába készülő gyermek nevelése az elmondottak szerint a legjobb nevelő iskola a szülő számára is.

Mosdóssy Imre.

ÁTMENETEK PEDAGÓGIÁJA.

I.

Mindenekelőtt tisztázzuk ezt a fogalmat. Az idők viszonylatában pedagógiai vonatkozásban két rendbeli átmenetet különböztethetünk meg. Az egyik szorosan kapcsolódik az ifjúság iskolázásához és három válságos időben, helyzetben jelentkezik: átmenet az óvodából a népiskolába, innen a középiskolába, majd ebből a főiskolába. Jegyezzük meg nyomban, hogy a velük járó veszélyek elhárítására, nehézségek csökkentésére még mindig fordítanak kellő gondot. Tárgyi és személyi tekintetben szerintünk legfontosabb a nép- és a középiskola áthidalása. Ennek — de a többi átmenetnek is — természetes, tehát legjobb megoldása az lenne, ha mindkét érdekelt fél mennél hathatósabb közeledéssel igyekeznék.

a bajokat enyhíteni. Így pl. a népiskola 4. osztálya tantervében és tantervében a lehetőséghez képest alkalmazkodnék a középiskola 1. osztályához és viszont az ebben működő tanárok tanítás és nevelés dolgában bekapcsolódnának a népiskolába. Az ilyen észszerű át-hidalásnak mindkét iskolánem, de elsősorban maga a tanulóifjúság látná hasznát.

Az átmeneteknek másik neme már nagyobb vonalú: az iskola szűk falaiból, kereteiből kikívánkozva, az idők és események hatalmas árhámban hömpölyög. Jelzi azt a választóvonalat, amely egyik korszakot a másiktól, az előzötől vagy következőtől megkülönbözteti, tőlük többé-kevésbé eltér. Erre a maga teljes egészében rendszerint csak utólag eszmélünk: az időben élve, szinte észrevétlenül növünk bele a korbá, amellyel végül »egyek vagyunk«. Ennek ellenére a mai idők járását mindannyian érezzük: minden sűrög-forog, küzd és vajúdik, a politika, a művelődés és a közgazdaság terén szélsőséges elvek viaskodásának vagyunk tanúi. Közírónk méltán panaszokodnak bizonyos kísérteties »szellemjárás«, valami beteges szellemi túltengés, túlméretezett szellemiség miatt: sok a »szellem«, a »szellemiség«, a »lélek«, a »gondolat«, az »eszme«. Ennek nyomában kel az eszmék megcsúfolása, a fogalmi képrombolás, bizonyos lélekkhasadási állapot, amely nem törődik a gondolatoknak olyannyira fontos salakmentes megtisztításával és a közéleti idegességben nyilatkozik meg. Mi, akik szintén korfordulón élünk, elmondhatjuk Goethével a valmyi ágyúdörgés közepette éjtett szavait: »Egy nagy történelmi fordulathoz értünk, amelynek cselekvő és szenvedő tanúi vagyunk.«

Ilyen rendkívüli korszak köszöntött Németországra a mult század harmincas éveiben, amikor a párizsi júliusi forradalom szabadelvű mozgalmakban robbant ki, amelyeknek hatása egyrészt a német polgárságnak erőteljes szellemi és gazdasági emelkedésében, másrészt a cenzura szigorításában és az egyetemek ellenőrzésében nyilatkozott meg. Ezzel a jellegzetesen átmeneti korszakkal kapcsolatos egy több mint száz év előtt kelt írás, egy középiskolai értesítőben, amelyre gyűjteményünkben akadtunk.¹ Tanulságos gondolatmenetét a következőkben röviden ismertetjük. A szerző csak hosszabb elméleti és elvi fejtegetések után fog tételének érdemleges tárgyalásába: a pedagógusnak és államférfiúnak a közösség visszhangjára van szüksége, a pedagógiának természeténél fogva számolnia kell a pszichológia és etika tanításaival, ez alól főleg napjainkban büntetlenül nem vonhatja ki magát (4). A nevelés célfogalma sem részeseül kellő figyelemben: Deinhardt szerint egy nép nevelésének célja az ifjúságot azzá tenni, *ami (már) a nép;*

¹ Geschichte des Altstädtischen Gymnasiums, 14. Stück. Vorausgeschickt eine Abhandlung des Oberlehrers Dr. Rupp: »Bemerkungen über Pädagogik in Uebergangsperioden«. Königsberg 1838, 28 n. r. lap. Az értekezés terjedelme 16 lap.

ezt szerzőnk hibáztatja, mondván, hogy az ifjúságot azzá kell tenni, aminek a népnek egy bizonyos időben *lenni kellene* (6), mert a népek nemzetiség szerint is különböznek egymástól (7). Ez azonban nem könnyű feladat. A tanítónak első sorban azzal kell tisztába jönnie, hogy az az idő, amelyben működik, mit akar és mit kellene akarnia. Csak ez úton képes kellőképpen felismerni azokat az irányokat, amelyekben korának jelleme megnyilatkozik (10). Vannak korszakok, amikor ez aránylag könnyű, viszont olyanok, amikor nehézségekkel jár. Ilyenek az átmeneti idők, amidőn törvény és természet összeütközésbe kerül és eligazodás csak a valóság síkján remélhető. A hitoktatás számára is elérkezett a pedagógiai kritika ideje, nehogy a teológiai szempont túltengése visszaszűkítse a fiatal lelkekben. Súlyos kérdés továbbá, vajjon az ifjúságot a többi népek megismerésére is képesítsük-e, ami látókörük kiszélesítésével járna, vagy pedig a koncentráció jelzőszavára hivatkozva, beérjük saját népünk ismertetésével. Erre szerzőnk nem ad világos választ, csak utal mind újabb tantárgyakra, amelyekkel a középiskolát megterhelik. Összefoglalásul ezeket írja: Sok mindent megkíséreltek az átmeneti korszakok pedagógiai bajainak, aggályainak kiküszöbölésére. Vannak, akik minden öntevékenységet a Gondviselésre való hivatkozással elhárítanak maguktól; mások a nehézségeket azzal igyekeznek elodáztatni, hogy a meglévőnek fenntartását ajánlják. Ennek a kényelmes állásfoglalásnak az a sarkalatos hibája, hogy az átmeneti korszak lényegét a meglévőnek fogalmába helyezi, ezt igyekszik igazolni, de megelégedik arról, hogy az igazolásra hivatott vezéreszméket nem lehet határozottan megjelölni.

II.

Mondanunk sem kell, hogy ezek a nagy általánosságban mozgó, jórészt nemleges megállapítások, több helyes és mind máig érvényes megfigyelés ellenére, a kérdést nem merítik ki, nem oldják meg. Megkíséreljük a probléma mélyítésével és kiterjesztésével egy lépéssel tevőlegesen irányban továbbfejleszteni. Evégből sorrendben a következő szempontokkal foglalkozunk. 1. Az általános és szűkebb értelmű átmenetek fogalma. 2. Melyek minden korszak, tehát az átmenetinek is jellegzetes sajátosságai: a korszak jellemzői? 3. Hogyan lehet és kell ezeket megállapítani? 4. Minő befolyással van a korszak jellemzői az oktatásügyre és hogyan lehet és kell ennek eleget tenni?

Az időelmélet értelmében minden korszak átmenet az előzővel és a következővel szemben. A tegnap, a ma és a holnap: állandó folyamat, amelynél esetleg fordulatról van szó. A kivételes, erősebb ütemű és határozottabb jellegű átmenetet a rendesnél, normálisnál nagyobb eltérések, esetleg veszélyes korfordulatok, szélsőségek szabják meg, amiben a politikai és gazdasági tényezőknek jut

döntő szerep. Ilyenek a háborús és a háború utáni idők, amelyek nagy átalakulásokkal járnak. A szűkebb értelmű átmenetek jellegzetes példája a két szélsőséges eset: a győztes és a legyőzötté. Amaz a kivivott állapot fenntartására törekszik, az utóbbi a jövő előkészítésére. A kor az embernek mintegy szellemi éghajlata, mondja Jean Paul, a korszellem pedig a szociális igazságokra való törekvés. A történelem mindent megemészt, a legmaibb ma is övé lesz egyszer. (Babits Mihály)

Minden századnak megvan a maga korszelleme, amelyet rendszerint az uralkodó hatalmas mozgalmak, vagy kimagasló egyének nevével jelölnek. A korszaknak ez a sajátos jellege (*Genius saeculi*) az államéletnek minden vonatkozásában megnyilatkozik: vallásban és szokásokban, nyelvben és irodalomban,¹ tudományban és művészetben, sőt az ízlésben és külső viselkedésben is. Minden kornak megvan a maga közvéleménye, amely a tömeget irányítja, uralja: a többség mindig az árral úszik; az éppen uralkodó (divatos) közvélemény rabja és nem csekély értelem, ész és belátás, szóval átmeneti észjárás szükséges ahhoz, hogy előrelássuk, vagy legalább sejtjük azt a véleményt, amely évtizedek múlva fog kialakulni. Csak kiváltságos szellemek, akik lelki távolbalátással, a valóságnak az ihletből fakadó felismerésével, az államélet bonyolult viszonyainak és jelenségeinek egyidejű áttekintésével rendelkeznek, képesek meg- és felszabadulni a vélemények egyenruhájától, a korszellemtől, amelynek utórezgése és hatásai még sokáig érezhetők. Minden korban bizonyos kisebb, de rendszerint nagyobb dinamikus jelleggel és »elpolitizálással« kell számolni, amely a háborús és főleg az azt követő időkben tetőpontját éri el. Napjainkban élénken szemlélteti ezt a fasizmus és a nemzeti szocializmus. »Minden oldalról annak a felismerésnek forrásai törnek elő, hogy Németországnak szüksége van politikai életének gyökeres újjászervezésére« (W. Heine, a birodalmi tanács tagja 1916. dec. 23.). »A nemzeti szocializmus a tudomány és művelődés egész területén gyökeres fordulatot (*Umbruch*) jelent« (P. Habermann 1935.).

Ép oly régi, szüntelenül ismétlődő jelenség a fiatalok és öregek, fiúk és apák küzdelme egyéni, társadalmi és országos vonatkozásban. Egy arab közmondás azt tartja, hogy a gyermekek jobban hasonlítanak az időhöz, mint szüleik. Az olasz kamarában hangzott el 1916. dec. 17-én ez a jellemző kijelentés: »Az ifjú Olaszországot nem kormányozhatják nagyapái!« Az ember természettől fogva konzervatív: az új igazságok és találmányok iránt tanúsított

¹ Az irodalmi műveltség a nemzeti önismeret iskolája. Itt ismerjük meg a magyar lélek állandó sajátságait. Az irodalom hatékonyan nyitogatja szemünkét annak látására, hogyan válik testté egy egész korszak embereszménye, életformáinak szépsége, szellemének a nyelv útján való kifejezése. (Kornis Gy.: Az irodalmi műveltség értéke, 1940.)

elfogultság, idegenkedés lélektanilag érthető. A kultúrák zavartalan fejlődése érdekében ez érthető és jogosult, de végzetes lehet, ha a haladás kerékkötőjévé lesz. Az új és a régi harcából végül is az előbbi kerül ki győztesként.

A közszellemnek helyes megállapítására milyen utak és módok állnak rendelkezésre? A közvéleménynek éber megfigyelése s még inkább helyes megítélése, értékelése: ime a probléma kulcsa, főnehézsége. Ebben a különleges célok szolgálatában álló sajtó nem mindig megbízható. Ide párt- és világnézeti szempontoktól független önálló gondolkodásra van szükség, amely éber figyelemmel kíséri a tudomány és művészet alkotásait is, mintegy állandóan a nemzet ütőerén tartja ujját, figyelni vérvnyomását. Szükség van kiváló lelki távolságra és felkészültségre, bizonyos a belátásra, felismerésre irányuló szellemi ösztönre, az időkhöz való rugalmasságra, organikus látásra, valóságérzetes emberekre (franc. *contemporanéité*), ami együtt lehetővé teszi a felelősséget és helyes alkalmazkodást. »*Seine Zeit wissen*« és »*Seiner Zeit voraus sein*«, mondja a német, majd »*Ein Verstand der Zeit ist besser, als ein Geist der Zeit*«: az idő szelleménél többet ér az idő megértése, mert nem mindig ajánlatos az idők szellemét követni, de mindig hasznos azt ismerni. Hogy a kormány is mekkora súlyt vet erre a kérdésre, azt meggyőzően bizonyítja a miniszterelnökség V. osztálya, amelynek ügykörét az új tiszti cím- és névtár imígy állapítja meg:

»Az országos közszellem és közvélemény megfigyelése. A társadalmi együttműködést zavaró jelenségek megfigyelése és a nemzeti közvélemény kialakítására irányuló törekvések és módszerek rendszeres vizsgálata. A filmügynek és rádióknak nemzetpolitikai szempontból általános irányítása. Társadalmi egyesületekkel állandó összeköttetés fenntartása.«

Nyomban felmerül azonban az a kérdés, vajjon hivatalból és hivatalosan lehetséges-e a közszellemnek megállapítása? Minden esetre nagy érdeklődéssel tekintünk ennek a fontos osztálynak működése elé. (Az Egyesült-Államokban és Németországban működnek ú. n. konjunktúra-vizsgáló intézetek.)

Mindenki látja, tudja, érzi, hogy mostanában rendkívüli, szinte sorsdöntő időket élünk, amikor minden átszíneződik. A mindenható idő módosító befolyását a körszellemen keresztül megérzi a nevelés és az oktatás ügye is. Kérdezzük: minő hatásokkal van ez az iskolára? Hogyan lehet a felmerülő követelményeknek a jelen és a jövő érdekében eleget tenni? Az egymást hajszóoló események rengetegében és érdekek összecsapásában nem könnyű erre a választ, a helyes útjelzőket megtalálni. Hiszen ma pedagógiai vonatkozásban is hadiállapotban élünk: 20 év leforgása után másodízben. A nevelésben a korszellemnek és a népnek jut döntő szerep: mind a kettő erős karral ragadja meg és alakítja a növendéket, a tanító-

ságot és mintegy visszahatólag a szülőket is az események eleven tanításával és állandó egységével. Iskola és élet között vannak válaszfalak és surlódási felületek. Ez magyarázza, hogy — a régiek kivételével — alig akad kor, amely iskolájával elégedett lett volna. Ez a jelenség tehát természetes, de egyúttal biztató, mert belőle fakad a javításra irányuló állandó törekvés. »*L'avenir est plus sage que le passé*«: ezt a gondolatot csak fenntartással fogadhatjuk el, mert bizony a jelen nem mindig bölcsőbb a múltnál (visszaesések, reakciók).¹ Ezzel kapcsolatban két alapvető elvi kérdés jelentkezik: 1. A jelen vagy a jövő számára neveljük-e az ifjúságot? A válasz nem lehet kétséges: a jelen önmaga szüntelen és erőszakkal elvégzi azt amire szükség van, mielőtt azonban a jövő iskoláját előkészítenők, a jövőre vezető utakat kijelölnők, tisztában kell lenni ennek a nevelésnek céljával, felül kell emelkedni a korszellemre és ismerni azt a szellemet, amelytől esetleg menekülni vagy szabadulni akarunk. A ma iskolája statikai állapotban már a jövő iskolája, de egy elszánt tollvonással a múlt iskolája lesz. Minden korban nagy háttással vannak a jelszavak: voltaképpen ezek fejezik ki szembetűnően a kor jellegét, szellemét. Felbukkannak, lidércfényükkel vajmi könnyen megtévesztik a tömeget, ideig-óráig uralkodnak, majd más jelszavaknak adnak helyet. Már ez is arra vall, hogy velök szemben a legnagyobb óvatosság ajánlatos.

A 2. alapvető főkérdés, amely a dolog velejét érinti, annak eldöntése, vajjon az iskola nyomja-e rá bélyegét a korra, vagy ez utóbbi alakítja, érdekeire való tekintettel, a maga képére az iskolaügyet? Szerintünk nem lehet vitás, hogy ebben a küzdelemben — sajnos — az iskola marad alul, annak ellenére, hogy a közvéleményt mozgató és irányító tényezők szintén és mégis az iskolából kerültek ki. Hiszen látjuk például, hogy a diktatori kormányformák önmagukból termelik ki a céljaiknak legjobban megfelelő oktatásügyi rendszert, amely amazok alkonyával természetesen szintén érvényét veszti majd. Jól mondja Imre Sándor (*Multunk és jelenünk a nevelésben*, Nevelésügyi Szemle. Szeged, 1939, 337—340 l.): »A nevelés a nagy eseményeket elő is készíti, de nyomukban is jár... Maga a nevelés sem idomul könnyen az új helyzethez, ha az a régitől nagyon különbözik, mert a nevelés határozottan konzervatív, de egyúttal progresszív is«. (Itt a bökkenő, egészítjük ki, az, hogy miben és mennyiben legyen a nevelés maradi,

¹ »Die Zukunft und das Fernste sei dir die Ursache deines Heute« (Nietzsche: Also sprach Zarathustra, Messer-kiadás 1930, 339. l.). — A jelen, múlt és jövő szervesen összefüggő, elválaszthatatlan egységét Spranger mélyreható értelmezéssel így fejezi ki: »Die Gegenwart kann sich immer nur begreifen, wenn sie sich in der Geschichte spiegelt... Und so verknüpft sich im Verstehen auch dann noch das Leben der Gegenwart mit dem geistig geformten Inhalt der Vergangenheit zum Sinn des Kommenden.« (Lebensformen, 6. kiad. 1927, 446. l.).

illetőleg haladó). Majd: »A nevelés mindig a jövőre irányul, akkor is, ha egyszerűen csak meg akarja őrizni, ami a múltból reánk szállt, még inkább, ha a fejlődést akarja szolgálni«.

A múlt, jelen és jövő szempontjából szóvá kell tennünk a *humanizmusnak*, illetőleg a humanioráknak mindmáig sokat vitatott kérdését. Erőm, tekintélyem túlságosan gyenge ahhoz, hogy szembe szálljak azzal a felfogással, amely az ókor tanulmányozását az igazi művelődés egyedülüdvözítő eszközének vallja. Mégis legyen szabad kijelenteni, hogy a humanizmus nem lehet a klasszikus tanulmányok kizárólagos szabadalma, hogy a realizmus nem szöges ellentéte a humanizmusnak, amelynek fogalma, tartalma korok szerint változott, módosult. Az értelmi együttműködés bizottságának 1936 jún.-ban Budapesten megtartott értekezletéről szóló francia beszámolójában Georges Duhamel, a Francia Akadémia tagja hangsúlyozta, hogy a klasszikus humanizmus megérett a revízióra és kiegészítendő a modern humanizmussal, amely felöleli az élő nyelveket, tudományokat és művészeteket. — Richard Meister a bécsi egyetemen a pedagógia ny. r. tanára a magyar »Parthenon«-egyesületben 1937 febr.-ban tartott előadásában szintén megállapította, hogy az antik világgal szemben két egymást kiegészítő alapvető beállítás lehetséges: a humanizmus probléma állandósága és a megújult humanizmus eszméje. — Immár számozhatjuk a humanizmusokat: ma a III.-nál tartunk. Szerintünk minden humanizmus és a humaniorák felett lebeg a *humanitás* eszménye. Valamely kor keresztmetszet-tanulmányának jeles mintáját köszönhetjük Eduard Sprangernek. A Fr. Schmidt-Ott tiszteletére 1931-ben kiadott Emlékkönyvben »*Pädagogik*« c. értekezésében (86—103. l.) a német tudományos pedagógiai irodalomnak az 1880—1930. közt lefolyt félszázadban bekövetkezett fellendülésével foglalkozik behatóan a következő, kivonatossan ismertetett hármastagolásban. *I. 1880—1900:* ebben az időszakban a középiskolák álltak homloktérben a gimnázium egyeduralmát megszüntette az 1900. évi iskolaértekezlet, amely kimondta mind a három középiskola egyenjogosítását. Új irányok híján a tanuló-iskola uralkodott, a továbbképző-iskolák a hivatás elvére helyezkedtek, az iskolán kívüli képzés néhány népfőiskolában talált menedéket. *II. 1900—1920:* a középiskola tudós iskolából műveltségi iskolává alakul át; a nőmozgalom a kilencosztályú középiskolában és az egyetemekre való jogosításban elérte főcélját; a népiskolában a művészeti mozgalom befolyása kezd érvényesülni; a pedagógiai impresszionizmus és expresszionizmus is megindul; kézimunka, ifjúsági mozgalom, Landerziehungsheime. A világháború nyomatókusan rátereli a figyelmet a nevelésnek az államra és népre való fontosságára, a küzdelem az individualizmus ellen és a közösség javára megindul. E sokoldalú alakulásnak megfelelően a pedagógiai elmélet erős ellentéteket érlel, amelyek három még nem egészen kiforrt jelszóban jutnak kifejezésre: Mindent

a gyermekből kiindulva, Szociálpedagógia, Munkaiskola. III. 1920-30: Már a világháború alatt a pedagógiai érdeklődésnek kiszélesedése és mélyítése volt észrevehető: feltámadt a régi német hit, hogy a jó nevelés az idő megoldatlan világtörténeti csomóját ki fogja bogozni, hogy a nyilvános oktatásügynek pusztán külső átszervezése a művelődés demokratizálásának irányában csodákat fog művelni. Aki azonban mélyebbre tekintett, az az érzület megújításától és a tisztult emberiségtől várta az üdvösséget. Ebben a világtörténeti fordulatban a hatalmi viszonyoknak és a társadalmi rétegződésnek átcsoportosítása következett be: a felsőbb középosztály háttérbe szorult, a felfelétörő alsóbb rétegek azonban nem hoztak magukkal szellemi örökséget. Ezért egyelőre csak a művelődésnek bizonyos kiegyenlítése következett be. Az új időknek eszményi embertípusa sem vallásos-etikai, sem esztetikai tekintetben még nem született meg. Németország központi helyzeténél fogva a jelen 3 hatóerejének és életformájának keresztútjába került, ezek: a technikai haladásban gyönyörködő *amerikanizmus*, a kapitalistaellenes uniformizáló *bolsevizmus* és a diktatorikus hajlamú nacionalista *fasizmus*. Ez egyensúlyozó rendszerek közepette a német nevelési mozgalom azzal őrizte meg sajátos jellegét, hogy: »a német embert« tűzte ki eszményül. »Ez az új világ tele van veszedelmes feszültségekkel, de egyben a szellemeknek olyan erős viaskodásával, mint aminőt a reformáció százada óta nem éltünk meg«.

Spranger tanulmányát a következő megállapításokkal fejezi be: »Egy le nem zárt mozgalom közepette élünk: az 1910 óta felmerült új indítékokat alig lehet áttekinteni. Németországban a pedagógiai élet talán még sohasem lüktetett olyan erősen, mint ma (1931!). Az »élmény« lett korunk uralkodó jelszava: ez az általános impresszionizmus a pedagógiára is áterjedt. Ezt követte az expresszionista irány: az élménypedagógiához csatlakozott az *Ausdruckspädagogik*, amely a nevelésnek egész feladatát abban látta, hogy a fiatalok nyelvileg vagy művészileg ki tudják magukat fejezni. Ma már ezt sem tekintik végcélnek, határozott fordulat indult meg az etikai irány felé: az ember végső felelősségében azokra az etikai kööttségekre szánja magát, amelyeket a közösség, első sorban az erkölcsi kultúrának jelentéstartalma tőle megkövetel. Minden igazi nevelésnek az a feladata, hogy az embert a maga formájához vezesse. Még küzdünk ennek az igazságnak kialakításáért, amely felette áll a pedagógiai impresszionizmusnak és expresszionizmusnak. Minél közelebb férkőzünk hozzá, annál egyszerűbbekké válhatnak majd az iskolai szervezetek, amelyek ma át nem tekinthető összevisszaságot mutatnak. Egyszerűség a nagyban és döntőben: a nevelés terén ma ismét ezen fordul meg a dolog. Az elméleti ráeszmélésnek kell az utat egyengetni ama örök alapindítékok felé, amelyekből az élet egybeszövődik. Végső értelemben művelt az, aki az élet csengését tisztán képes befogadni.«

A személyiség döntő tényezőjével kapcsolatban kérdezzük: Mi szükséges ahhoz, hogy a tanító (pedagógus) helyesen fel- és megismerhesse az átmeneti (és minden) korszak irányát, vezető eszméit? Válasz: a nép (nemzet) egész életét felölelő politikai, társadalmi és közgazdasági tájékozottság, amiről már a képzés folyamán kellene gondoskodni: a pedagógiai Róma útja a tanító- és tanárképzőkön keresztül vezet! Ez kiegészítendő a meglévővel, az eszmékkal szemben tanusítandó abszolút elfogulatlansággal, mintegy »önsemélytelenítéssel«, ami önismeretre és önfegyelmzésre irányuló készséget feltételez. A geopedagógia ikertestvéreként itt jelentkezik a pszihopedagógia: mindkettőre idejekorán kell ráterelni a jelöltek figyelmét. Hogy mekkora fontosság illeti meg a személyi tényezőt, azt meggyőzően szemlélteti egy francia szerzőnek, S. Goyaunak annak idejében (1907) nagy feltűnést keltett megállapítása. Ez a szerző ugyanis »*L'École et la Patrie*« c. tanulmányában leplezetlenül rámutatott a francia oktatásügynek egyik vérző sebére, a »*périsl primaire*«-re. Érti azon a francia néptanításág országos szövetségének (szindikátus) a vallásos és hazafias szellemmel szemben tanusított, a pacifizmus felé hajló álláspontját. (Lásd: »*La Paix par le Droit*« Nimes 1907. évf.-nak 262. l. f. »*L'École d'aujourd'hui*« c. cikket). — A pedagógusokon kívül természetesen számba kell venni a kornak a külsőkre s főleg az ifjúságra gyakorolt hatását. Ezt a célt szolgálja O. Ottsen tanítóképző-intézeti tanárnak »*Gegenwartskunde für die Schule*« (1916) c. munkája.

A Voltaire-féle »*Le meilleur des mondes possibles*« mintájára fel lehetne vetni azt a kérdést: milyen legyen minden korban a lehetséges legjobb iskola? Erre sem könnyű felelni, mert az »rkölcsi világban is apály és dagály váltakozik. Ki tudná, ki merészelné pontosan meghatározni, hogy mit és mennyit lehet és kell a multból a jelen számára és a jelenből a jövőre megtartani! Legjobb esetben (valószínű) pozitív és negatív irányelvekre szorítkozhatunk. Az utóbbiak közé tartozik: 1. Minden országnak megvannak saját és sajátos szükségletei, tehát az egyikben nem lehet szolgamódra meghonosítani azt, ami egy másikban bevált. 2. Minthogy a természet nem ismeri az ugrásszerű fejlődést, ez a jelenség komoly figyelmeztetést rejt magában a kultúrpolitikus és pedagógus számára: a művelődés és iskolázás terén is tartózkodni kell a szélsőséges újításoktól és meg kell őrizni a kultúrális és pedagógiai történeti folytonosságot (historizmus). Itt jut eszünkbe Fináczy Ernőnek a túlzókkal szemben hangoztatott bölcs intelme: Mindíg könnyebb az iskolát elítélni, mint a meglévőnél csak valamennyire is jobbat alkotni. Az eszmék birodalma határtalan: a valóság gyakran csak korlátok, nehézségek, akadályok útvesztője. (*A magyarorsz. közokt. tört. Mária Terézia korában.* 1902, II. 67.). Ennek érdekes párhuzamával találkozunk Rousseau »*Émile*«-jének előszavában: »Csak éppen meg-

jegyzem, hogy időtlen idők óta felhangzik a panasz a hagyományos nevelési gyakorlat ellen, anélkül, hogy bárki is jobbat ajánlott volna helyette.«

A pozitív irányelveket egyetlen szóba, fogalomba sűrítethetjük: *Haza*. Ennek boldogulása, védelme, fennmaradása, kulturális kapcsolata a világgal (élő nyelvek!),¹ a lehetőségig gazdasági függetlenítés (önellátás!) mindenek előtt. Deák Ferenc szerint: »Első és legszentebb legyen előttem a haza!« (levele egyik barátjának fiához 1840 aug. 15.). Így szól a költő (Tóth K.) is:

Munkálni, tenni és nem kérni bért:
Semmit magunkért, mindent a hazáért.²

Hogy a nevelés ézt a feladatot betölthesse — mondja Imre Sándor — arra mindenki tehet valamit, akiben a nevelői gondolkodás tisztán él. Ennek ugyanis legerősebb vonása a jóakarát, ez pedig úgy nyilatkozik, mint mások megbecsülésére, megértésre és együttműködésre való készség. Kornis Gyula az Apponyiról szóló serlegbeszédében (1940) a magyarságnak örök credóját klasszikus tömörséggel így fogalmazta: »A magyarságnak nemcsak múlt, a pillanatnyi történeti helyzethez mért eszméi, hanem örök, időfeletti, minden korra illő ideáljai és törekvései is vannak.« Ennek az új magyar életnek zsendülését várjuk.

Kemény Ferenc.

KORSZERŰ KÉRDÉSEK A NEVELÉSBEN.³

A 19. század utolsó évtizedeinek lelki képét szemléletesen mutatja be Daumier egyik karikatúrája. A képen széles, színészi mozdulattal egy ügyvéd szónokol a bírák előtt. A párisi világ egy mélybe hullott példányát igyekszik az ártatlanság álarcába öltöztetni hazug szavaival. Ez az igazságot jogi formulák útvesztőiben megtagadó ember a polgári-kapitalista világ kitermeltje és jelképe, aki a tőkést és a tőke áldozatát egyaránt kiszolgálva, mindkettőt kihasználja.

A háború előtti kor képviselőjeként Kayserling »soffőr«-típusát szokták emlegetni, — a technikai látóhatárba szűkült emberét, aki vad tempóban érzéketlenül rohan el az élet finomabb értékei mellett, és céljai kilométerekkel mérhetők.

¹Egyesíteni az igazi európai műveltséget a gyökeres magyarsággal: legyünk minél európaiabbak, hogy azzal magyarabbak lehessünk.

²Ennek az érdekes párhuzama Pestalozzi sírfeliratának két végső sora *Alles für andere, Für sich nichts*.

³Előadás a Magyar Paedagogiai Társaság 1940. ápr. 20-iki felolvasói ülésén.